

WACŁAW GAŚIOROWSKI
(WIESŁAW SCLAVUS)

1910-1915

HISTOIRE DE L'ARMÉE
POLONAISE EN FRANCE

ŒUVRE RÉALISÉE AVEC L'APPUI DE
L'ASSOCIATION AMÉRICAINE DES VÉTÉRANS DE L'ARMÉE POLONAISE

VARSOVIE 1931
DOM KSIĄŻKI POLSKIEJ SPÓŁKA AKCYJNA

WACŁAW GAŚIOROWSKI
(WIESŁAW SCLAVUS)

1910-1915

HISTORIA ARMII
POLSKIEJ WE FRANCJI

PRACA DOKONANA
STOWARZYSZENIA WETERANÓW A
KIEJ W AMERYCE

A. Tytusiewicz

WARSZAWA 1931
DOM KSIĄŻKI POLSKIEJ SPÓŁKA AKCYJNA

S P I S R Z E C Z Y

Str.

SŁOWO WSTĘPNE	1
-------------------------	---

ROZDZIAŁ I.

Na progu dwudziestego stulecia. --- Okres trójjlojalizmu. — Partje lewicowe. — Wojna rosyjsko - japońska. — Polska ugoda i polski romantyzm. — Rosyjska konstytucja. — Wspólny front z Rosją. — Wywłaszczenie. — Zwrot ku Austrii. — Kadry przyszłego ruchu zbrojnego. — Przełomowy rok.	9
--	---

ROZDZIAŁ II.

Wychodźstwo Polskie w Ameryce. — Rok Grunwaldzki. — Kongres Narodowy Polski w Washingtonie. — Pamiętna rezolucja. — Uroczystości w Krakowie. — Zgryzty niepodległości. — Ocknienie do czynu zbrojnego. — Sprawa Chelmska. — Wojna bałkańska i jej wpływ. — Komisja Tymczasowa.	25
--	----

ROZDZIAŁ III.

Przełomowa chwila w dziejach Wychodźstwa. — Pierwsza odezwa. — Zjazd Pittsburski w grudniu, roku 1912. — Płomienne uchwały pod znakiem jedności. — Narodziny Komitetu Obrony Narodowej. — Odezwa z dnia 4 stycznia 1914 roku. — Memorjał z dnia 18 stycznia. — Pierwsze starcie. — Urzędowe pismo prezydium Rady Narodowej.	42
---	----

ROZDZIAŁ IV.

Strachy wojenne. — Pierwsze oświadczenie Komisji Tymczasowej. — Deklaracja Koła Polskiego w Parlamencie Wiedeńskim. — Memorjał na Kongres ambasadorów w Londynie. — Walka między	
--	--

Komisją Tymczasową i Radą Narodową. — Secesja w Komitecie Obrony. — Utworzenie Polskiej Rady Narodowej w Ameryce. — Praca sokolstwa w Stanach Zjednoczonych. — Na ziemiach polskich

Str.

61

ROZDZIAŁ V.

W przededniu wojny. — Przyptywy i odpływy w stosunku do polityki państw zaborecznych. — Pogotowie bojowe. — Osłabienie Komisji Tymczasowej. — Jej obrachunki, zabiegi i porażki. — Świadectwo historyka. — Przedwojenne odrętwienie. — Działania Wychodźstwa w Ameryce. — Coraz silniejszy rozłam. — Wysłanie delegatów do Europy. — Praca twórcza. — Wojna Stanów Zjednoczonych z Meksykiem. — Ostatnie deklaracje. Tak samo, jak w Polsce, tak i w Ameryce. — Wszyscy o wojnie przyszłej mówią, nikt się jej nie spodziewa.

80

ROZDZIAŁ VI.

Polacy we Francji. — Niedobitki dawnej emigracji. — Młode wychodźstwo. — Układ kolonji Polskiej i jej przedstawicielstwo. — Polska propaganda. — Sokolstwo we Francji i organizacja Strzelca. — Robota szaleńców i szkodnictwo polityczne polskie. — Stosunek Francji oficjalnej do sprawy polskiej. — Niechęć Polaków do Francuzów. — Chwila wybuchu wojny. — Ostatnia nowina z Polski

103

ROZDZIAŁ VII.

Wojna. — Cudzoziemcy we Francji. — Narady sokolstwa. — Zawijanie Komitetu Wolontariuszów Polskich. — Niedola Polaków. — Działania prawne, choć bezprawne. — Pierwsi ochotnicy. — Pierwsza walka z opozycją. — Kąt historycznego oceniania działań. — Deklaracja polityczna Komitetu Wolontariuszów. — Proklamacja wielkiego księcia Mikołaja. — Pod wrażeniem chwili. — Wizyta pamiętna u ambasadora rosyjskiego. — Projekty naszych lojalnych. — Dalsza praca organizacyjna. — Zwrot do Wychodźstwa polskiego w Ameryce.

135

ROZDZIAŁ VIII.

Telegram Komitetu Wolontariuszów do Wychodźstwa w Ameryce. — Tragiczne zapytanie i odpowiedź. — List od Sokolów. —

Pierwsze starcie z rosyjską ambasadą. — Zaciąg ochotników. — Wymarsz. — Misja górników. — Zajścia w Lallaing. — Drugi oddział. — Wielka manifestacja polityczna. — Dalsza praca we Francji. — Kapitały Komitetu Wolontariuszów. — Wyprawa sokolów amerykańskich do Legjonów. — Zgon Eugenjusza Korytki. — List Związku Narodowego Polskiego. — Pierwsze odezwy i proklamacje z Polski. — Rota przysięgi. — Dwa obozy

Str.

164

ROZDZIAŁ IX.

Echa wojny w Ameryce. — Orgja sprzecznych nowin. — Telegramy z Paryża. — Ich dziennikarska interpretacja. — Zwołennicy Austrii. — Znów wiadomość o „zgodzie i jedności“. — Zjazd sokolstwa w Buffalo i jego uchwały. — Sławetna depesza. — Centralny Komitet Ratunkowy. — Nowina o sfalszowaniu sławetnej depeszy. — Śledztwo i tłumaczenie. — Ciosy na Komitet Wolontariuszów. — Ostatni apel. — Układy o sformowanie legjonów w Stanach Zjednoczonych. — Pierwszy emisariusz z Europy. — Stanowisko Rady Narodowej. — Mundury przyczyną zaniechania projektu. — Przyczyny prawdziwe. — Znamienne pismo Sokolstwa. — Brak najważniejszego argumentu.

199

ROZDZIAŁ X.

Kurczenie się Komitetu Wolontariuszów. — Jego dalsza działalność. — Losy polskich ochotników. — Pierwszy sztandar polski i jego dzieje początkowe. — Lista Bajończyków. — Nasi w okopach. — Zgon porucznika Maxa Doumica. — Polacy w wojsku niemieckiem. — Pomysł Wolontariuszów. — Zgon Władysława Szuskiego. — Sztuka i Historia, czyli dwie ostateczności. — Pierwsza lista poległych. — Niedola Rueilczyków. — Podejrzani ochotnicy. — Interwencja Jerzego Clemenceau. — Zapewnienia pułkownika Metza. — Materjalne warunki ochotników. — Pierwsi dobroczyńcy i ci najmniej spodziewani

225

ROZDZIAŁ XI.

Polityka polska w roku 1915. — Komitet Pomocy Ofiarom Wojny. — Pierwsza narada polityczna w Paryżu. — Porażka Erazma Piltza. — Grunt ideowy i grunt polityczny. — Lekceważenie ruchu ochotniczego we Francji. — Komitet rannych. — Polska

propaganda. — Ankieta w sprawie polskiej — Odprawa od Jerzego Clemenceau. — Pierwszy Francuz, żądający niepodległej Polski. — Oświadczenie Stefana Pichona. — Obawa przed manifestacjami polskimi. — List Jeża do cesarza Franciszka Józefa. — Śmierć pomaga Wolontariuszom. — Wpływy Naczelnego Komitetu Narodowego. — Agencja Szwajcarska. — Zerwanie stosunków między Paryżem a reprezentacją wychodźstwa w Ameryce. 250

ROZDZIAŁ XII.

Polski Centralny Komitet Ratunkowy w Ameryce. — Kwestja formacyj wojskowych w tymże Komitecie. — Ochota do układów z mocarstwami i daremne szukanie Rządu Narodowego Polskiego. — Neutralność Generalnego Komitetu w Szwajcarji. — Stanowisko większości Wychodźstwa w Ameryce. — Delegacja i akcja Hausnera i Młynarskiego. — Burza w łonie Związku Narodowego. — Sokoli wydają własny memoriał. — Wizyta w Białym Domu. — Odpowiedź Prezydenta Wilsona. — Niezadowolenie. — Odezwa Sokolstwa, potępiająca akcję Komitetu Obrony Narodowej. — General Pau w Rosji. — Beznadziejność orientacyjno-polityczna . . . 275

ROZDZIAŁ XIII.

Wolontariusze w okopach. — Martwy front. — Demoralizacja wojskowa i cywilna. — Sztandar na urlopie. — Dzień 9 maja. — Wielka kwesta na rzecz ofiar wojny w Polsce. — Natychmiastowa spłata długu. — Pierwsze wiadomości o krwawej bitwie. — Sprawozdania żołnierskie. — Opisy i epizody bohaterskiego ataku. — Znow pod Arras. 298

ROZDZIAŁ XIV.

Sprawa Legji Cudzoziemskiej w Senacie Francuskim. — Pamiętne obrady. — Niespodziewany sprzymierzeniec Polski i Polaków. — Hołd dla Wolontariuszów polskich. — Zamknięcie rekrutacji. — Obrachunek poległych i rannych w bitwie pod Arras. — Nowa bitwa dnia 16-go czerwca. — Relacje żołnierskie. — Nowe straty. — Spodziewane i uzyskane nagrody. — Polegli i ranni na innych frontach. — Turcja i Afryka. — Stosowanie nowych przepisów o legionistach. — Ambasada rosyjska i pułkownik Osnobiszyn. — Bunty w Legji. — Smutne relacje. — Podzieleni i jeszcze bardziej rozproszeni. — Dzieje sztandaru. . 333

ROZDZIAŁ XV.

Działania polityczne. — Licytacja argumentów. — Pożegnanie Warszawy przez Rosjan i powitanie przez Austroniemców. — Orientacyjne plany i obrachunki. — Propaganda wewnętrzna i zewnętrzna. — Sienkiewicz i Delcassé. — Dwie encyklopedje. — Założenie Agencji Prasowej w Lozannie. — Utworzenie centrali prasowej w Rapperswyłu. — Wyznanie wiary demokratów paryskich. — Horoskopy Polaków w Szwajcarji. — Ci, którzy walczą i ci, którzy radzą. 373

INDEKS 394